

KIBER MAKON KIBER TERRORIZM KIBER ZO‘RAVONLIK TUSHUNCHALARINING MOHIYATI

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Xurramova Dilso‘z

Xoliyorova Ibodat

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

maktagacha ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

***Annotasiya:** Ushbu maqolada din niqobi ostidagi ekstremistik saytlarda asosan davlat to‘ntarilishi va xunrezlik urushlari ijtimoiy tarmoqlarida buzg‘unchilik g‘oyalarni targ‘ib qiluvchi yuzlab guruhlar mavjudligi haqida gap boradi*

***Kalit so‘zlar:** Internet, vizualolam, kiber terrorchilik, kibermakon, kiber terrorizm, kiberzo‘ravonlik, ijtimoiy tarmoq*

Ijtimoiy nuqtai-nazardan kibermakon deganda kompyuter tarmog‘i orqali bir-biri bilan bog‘langan va bir vaqtning o‘zida turli geografik nuqtada keshuvchi har qanday mavjud kompyuterning grafik sifa tidagi ma‘lumotlariga o‘ralashib qolgan kishilar jamoasi tushuniladi.

Kiberterrorchilik – bu tahdid yoki qo‘rqitish orqali, internetdan foydalangan holda, siyosiy yoki mafkuraviy muvaffaqiyatga erishish maqsadida uyushtiriluvchi kiberhujumlardir. Kompyuter viruslari, kompyuter qurtlari, ,fishing, ,zararli dasturlar, apparat usullari, dasturlashskriptlari kabi vositalar yordamida kompyuter tarmoqlarini xususan, Internetga ulangan shaxsiy kompyuterlarni qasddan, buzish harakatlari internet terrorizmining ko‘rinish bo‘lishi mumkin. Kiberterrorizm munozaraliyatdir. Ba‘zi mualliflar ma‘lum terroristik tashkilotlar tomonidan signalizatsiya, vahima yoki jismoniy buzilishlarni yaratish maqsadida axborot tizimlariga qarshi hujumlarni buzish

bilan bog‘liq juda tor ta‘rifni tanlaydilar. Boshqa mualliflar esa kiberjinoyatni o‘z ichiga olgan kengroq ta‘rifni afzal ko‘rishadi. Kiberhujumdaishtirok etish, hatto zo‘ravonlik bilan amalga oshirilmagan bo‘lsa ham, terror tahdidi idrokiga ta‘sir qiladi. Ba‘zi ta‘riflarga ko‘ra, onlayn faoliyatning qaysi holatlarikiberterrorizm yoki kiberjinoyat ekanligini farqlash qiyin bo‘lishi mumkin. Kontekstga qarab, kiberterrorizm kiberjinoyat, kiberurush yoki oddiy terrorizm bilan sezilarli darajada mos kelishi mumkin. Kasperskiy laboratoriyasiasoschisi YevgeniyKasperskiyhozirda “kiberte-rrorizm”, “kiberurush” dan ko‘ra aniqroq atama ekanligini his qilmoqda. Uning ta‘kidlashicha, bug-ungi hujumlar bilan siz buni kim qilgani yoki ular yana qachon zarba berishini bilmaysiz. Bu kiber-urush emas, balki kiberterrorizmdir” . U, shuningdek, o‘z kom-paniyasi kashfetgan Flame Virus NetTraveler Virus kabi keng ko‘lamli kiber qurollarni biologik qurollarga tenglashtirib, bir-biriga bog‘langan dunyoda ular bir xil darajada halokatli bo‘lish potentsialiga ega ekanliginita‘kidlaydi. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning “Yuksakma‘naviyat-yengilmas kuch” asarida quyidagicha ta‘kidlaangan: “Taassufki, ba‘zan islom dini vadiniy aqidaparastlik tushunchalarini bir-teng qo‘yish kabiholatlar ham ko‘zga tashlanmoqda. Shu bilan birga, islom dinini niqob qilib, manfur ishlarni amalga oshirayotgan mutaassib kuchlar hali ongi shakllanib ulgurmagan, tajribasiz, g‘o‘r yoshlarnio‘z tuzog‘iga ilintirib, bosh-ko‘zini aylantirib, ulardan o‘zining nopokmaqsadlari yo‘lida foydalanmoqda. Bunday nojo‘ya harakatlar avvalo muqaddas dinimizning sha‘niga dog‘ bo‘lishini, oxir-oqibatda esa ma‘naviy hayotimizga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi barchamiz chuqur anglab olishimiz va shundan xulosa chiqarishimiz zarur”. Kibermakon”da din niqobidagi “kiberhujum” tahdidi: din niqobi ostidagi ekstremistiksaytlarda asosan davlat to‘ntarilishi va xunrezlik urushlari haqida gap boradi. Bugungi kunda dunyoda eng katta xavf solib turgan ISHID guruhining internet kibermakonidagi axborot hujumi va tahdidi to‘g‘risida Aydarbek Tulepov o‘zining “ISHID fitnasi” kitobida quyidagi ma‘lumotlarni beradi. ISHID o‘zining internet orqali go‘yo Islom yo‘lida “qurbon” bo‘layotgani aks etgan video-lavhalari va fotosuratlari

“al-Hayot” media studiyasida tayyorlanadi va internetga joylashtiriladi. Unda terrorism va ekstremizmga qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini shakllantirishdanki o‘zlangan maqsadlar belgilab berilgan. Terrorism va ekstremizm muammosi global ijtimoiy hodisa sifatida dunyoning barcha davlatlarini qamrab olgan. O‘zbekiston ham jahon hamjamiyatining ajralmas qismi sifatida bundan mustasno emas. Ayni paytda, bir haqiqatni alohida qayetish lozim. Ota-bobolarimiz dini bo‘lmish islom har doim odamlarni o‘z-o‘zini idora etishga, yaxshi xislatlarni ko‘paytirib, yomon-laridan xalos bo‘lishiga chorlagan, og‘ir sinovlarga bardosh berishga, yorug‘ kunlarga intilib yashashga da’vat qilgan, bir so‘z bilan aytganda, xalqimiz uchun ham imon, ham axloq, ham ma’rifat bo‘lib kelgan. Hozirda ham bu ma’rifat odamlarga ma’naviy-ruhiy kuch-quvvat bag‘ishlab, o‘zaro mehr-oqibat tuyg‘ularining kamol topishiga xizmat qilmoqda. Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasidagi ustuvor vazifalarning beshinchisida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev “Muqaddas islom dinimizni insonparvarlik g‘oyalarini targ‘ib etish “Jaholatga qarshi ma’rifat” tamoyili asosida o‘zib kelayotgan yoshlarimizni sog‘lom e’tiqod ruhida tarbiyalashda alohida ahamiyat beramiz. Sizlarga ma’lumki O‘zbekiston ulkan imkoniyat va boyliklarga ega mamlakat, lekin bizning eng katta boyligimiz turli millat va elatlar, diniy konfessiyalar vakillari o‘rtasidagi tinchlik vabarqarorlik, o‘zaro hurmat va hamjihatlikdir, desam o‘ylaymanki barchangiz bu fikrga qo‘shilasiz”, - deb ta’kidladi.

Ming afsuski, bunday manfur kuchlar asosan ilm va ma’rifatdan yiroq, sofdiniy tushunchalarning asl mazmunini bilmagan kishilarni, asosan yoshlarni jalbetishga intilib, ijtimoiy tarmoqlar orqali «jihod», «takfir», «shahidlik», «hijrat» tushunchalarini noto‘g‘ri talqin etgan holda o‘z Vatanlarini tark etishga urinmoqda. Shuningdek, ayrim kimsalar tomonidan maqsadli ravishda islom mohiyatiga zid bo‘lgan turli xil asossiz axborotlar, manbasi aniq bo‘lmagan diniy tushunchadagi xabarlar yoki kishilarni vahimaga soluvchi foto va videolavhalar keng targ‘ib etilmoqda. Bunda ba’zi yoshlarning axborot vositalari orqali tarqatilayotgan milliy va diniy qadriyatlarimizga zid bo‘lgan xabarlar, aniq

manbasi ko'rsatilmagan, asossiz axborot va ma'lumotlarga ishonib qolishayotgani, mulohaza qilmasdan ko'rko'rona qabul qilayotgani undan ham keskin oqibatlarni keltirib chiqarmoqda.

Internet fan-texnika taraqqiyoti natijasi, madaniyat evolyusiyasining hosilasi hisoblanadi. Hozirgi kunda hayotimizni. internetsiz tasavvur qilish juda mushkul. Ayniqsa, yoshlar hayotida global tarmoqning o'rnini tobora oshib bormoqda. Internet dunyoning turli nuqtalarida yashovchi odamlarning o'zaro muloqotini hamda axborot almashinuvini. mukammal darajada osonlashtirdi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha internetdan eng ko'p foydalanuvchilar aynan 21 dan 30 yoshgacha. bo'lgan yoshlar hisoblanar ekan. Demak, har bir insonning o'z ishini sidqi dildan amalga oshirishi, loqaydlik, beparvolikning oldini olishi, yon-atrofida bo'layotgan voqea-hodisalarga hushyorlik bilan qarab, Vatan tinchligi yo'lida sergak va ogoh bo'lib yashashi, yoshlarimizning ongu qalbini jaholatdan, yot va zararli g'oyalar ta'siridan himoya qilish, ajdodlarimizga armon bo'lib qolgan, biz erishgan mustaqillik va tinchlik-osoyishtalikni ko'z qorachig'idek asrab-avaylashning muhim omili hisoblanadi. Buni hech qachon unutmasligimiz, tinchlik uchun. doimo o'zimizning bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etib yashashimiz lozim. Kibermakon kompyuter tarmoqlari orqali amalga oshiriladigan muloqot maydonini ifodalovchi voqelik sifatida 1990 yildan boshlab keng miqyosida rivojlanib, takomillashib kelmoqda. Kibermakon tushunchasini dastlab kanadalik yozuvchi Uilyam Gibson 1982 yil «Sojjenie Xrom» («Burning Chrome») nomli hikoyasida yozadi. Keyinchalik, Gibsonning 1990 yilda yozib tugatgan Neuromancer (ozbek tilida tarjimasida Asabli manzaralar tasvirlovchisi, rus tilida «Nervo-sochinitel») nomli texno-utopik fantastik trilogiyasida qollagan. Bu asardagi kibermakon tushunchasi millionlab odamlarning jamoaviy sarob, xayolparastlikning o'ziga xos korinishi sifatida tasvirlangan. Bu erda jamoaviy sarob yoki xayolparastlik inson ongida subektiv psixologik holat sifatida namoyon boladi. Ekstremistik mafkura tasiriga tushib qolgan yosh yigit-qizlardagi asosiy belgilar: - Uning xatti-harakatlari keskin yoki qopqol bolib qoladi, noodatiy

yoki jargon leksika shakllanadi; Malum bir submadaniyat qoidalariga mos ravishda birdan kiyinish uslubi va tashqi korinish ozgaradi; Kompyuterida siyosiy-ekstremistik yoki ijtimoiy-ekstremal mazmundagi fayllar, rolik yoki tasvirlar kopayib boradi; Xonadonda tushunarsiz yoki noodatiy timsol va atributlar, qurol sifatida foydalanish mumkin bolgan sovuq predmetlar paydo bola boshlaydi; U kompyuterda kop vaqt otkazib, maktab, oliy talim, badiiy adabiyotga, film, kompyuter oyinlariga aloqador bolmagan talim bilan shugullanadi; Siyosiy va ijtimoiy mavzularda kop gapira boshlaydi, bunda sabrsizlik hamda keskin mulohazalar kuzatiladi; Internetdagi taxallus, parol va hokazo ekstremal-siyosiy xarakter kasb etadi Axborot ekstremizmining spetsifik jihatlari: Radikallik, biror maqsadga erishish va qizqiqishlarini amalga oshirishda; Antiijtimoiylik, tarixiy shakllangan, ijtimoiy huquqiy ozaro hamkorlik pozitiv shakllari va modellarini buzadi, qizqiqishlar mavjud muvozanotini buzadi, ozaro hamkorlikda mojarogenli makon yaratadi; Institutsionallik, u chegaraviy sharoitda va marginal makonlarda pishib etiladi va institutlashtiriladi; Siyosiy-huquqiy tafakkur buzilishi, chunki ekstremistik faoliyat subekti kopincha deformatsiyalashgan ongli boladi, uning ijtimoiy-madaniy muhit, norma va qadriyatlardan qochishida kuzatiladi; Natijalarning noqonuniyligi, axborot ekstremizmning amal qilishi qonuniy bolsa-da (bazi holatlarda), ammo beriladigan imkoniyatlardan qarshi maqsadlarda foydalanadi. Axborot hujumlari hatto musulmon olamining mashhur va nufuzli olimi Yusuf Qarzoviyni ham chetlab otmadi. Shayx Qarzoviy ham yolg'on axborot (dezinformatsiya) qurboniga aylanib, Qaddofiyning hokimiyatda qolishiga qarshi fatvo berib yubordi. Bazi imomlar esa Qaddofiyni Allohning va dinning dushmani deb, unga takfir elon qilishdi. Ehtimol, u yomon siyosatchi bolgandir, biroq u Afrika qitasidagi koplal qabilalarning Islomga kelishiga sababchi bolgan, dunyodagi koplal musulmonlarga homiylik qilib turadigan, namozxon kishi edi. Ekstremistik va terroristik tashkilotlarning Internet jahon axborot tarmogi orqali yollash harakatlarida kuzatilayotgan faollik sababli, ularni zararsizlantirish boyicha quyidagi qoshimcha choralar korilishi zarur

a) Internet jahon axborot tarmogida ekstremizm va terrorizm goyalarini tarqatuvchilarni, shuningdek, respublikadagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni beqarorlashtirish niyatida bolgan shaxslar va guruhlarni oz vaqtida aniqlash;

b) respublika aholisiga xos bolgan bagrikenglik va diniy ananalarni ozida mujassam qilgan ilmiy asoslangan mafkuraga tayanib Internet tarmogida ekstremizm va terrorizm goyalariga qarshi tashviqot va targibot ishlarini tashkil etish;v) buzgunchi kontentni aniqlash va yoq qilish maqsadida Internet jahon axborot tarmogini tahlil qilish;g) Internet jahon axborot tarmogida ekstremizm va terrorizm goyalariga axborot orqali qarshi kurashish sohasida malakali kadrlar tayyorlash;

d) huquqni muhofaza qiluvchi organlarning maxsus bolinmalarini zarur bolgan ilgor dasturiy mahsulotlar hamda texnika bilan taminlash;e) Internet jahon axborot tarmogidan ekstremistik va terrorchilik maqsadida foydalanishga qarshi kurashish masalalarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni muntazam ravishda takomillashtirib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Muratov D., Alimova M.,Karimov J.Dinshunoslik, darslik.-Toshkent, «Navro‘z» nashriyoti, 2019. – 264 b.
2. Raximdjanov D., Ernazarov O. Dinshunoslikka kirish. O‘quv qo‘llanma.-T.: «O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. – 304 b.
3. Isoqjonov R. Qiyosiy dinshunoslik. O‘quv qo‘llanma. – T.: OOO«Complex print», 2020. – 198 b.
4. .Dinshunoslik (Hanifa Haydarova)o‘quv qo‘llanma.2019
5. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.

7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.